

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Валери Стоилов Стефанов,
професор в СУ „Свети Климент Охридски“,

на дисертационен труд за присъждане на научна степен 'доктор на науките'
в област на висше образование: *2. Хуманитарни науки*; професионално
направление: *2.1 Филология*; научна специалност: *Българска литература*

Автор: *доцент доктор Татяна Иванова Ичевска*, ПУ „Паисий
Хилендарски“

Тема: „**Медицински кодове в българската проза от Освобождението до
50-те години на XX век**“

1. Предмет на рецензиране

Със заповед № Р33-5304 от 7. 11. 2017 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „**Медицински кодове в българската проза от Освобождението до 50-те години на XX век**“ за придобиване на научната степен ‘доктор на науките’ на ПУ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, Българска литература.

Автор на дисертационния труд е доцент доктор Татяна Иванова Ичевска, Катедра по история на литературата и сравнително литературознание към Филологическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от доцент доктор Татяна Ичевска комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.45 (4) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- копие от диплома за образователната и научна степен „доктор“;
- протоколи от катедрени съвети, свързани с откриване на процедурата и с предварителното обсъждане на дисертационния труд;

- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет;

Дисертантът е посочил 15 броя публикации по темата на дисертацията.

2. Кратки биографични данни

Доцент доктор Татяна Ичевска е дългогодишен преподавател в ПУ „Паисий Хилендарски“. Чете лекции в бакалавърски и магистърски програми по различни периоди от историята на българската литература, по антропология на славяните. От 1999 г. притежава научната и образователна степен доктор по филология. Автор е на редица научни трудове в областта на българската литературна история, включително и на три самостоятелни книги.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Разработваният в дисертацията проблем е безспорно актуален, доколкото се вписва в разширяващ се антропологичен периметър на литературно–историческите изследвания. Става дума за систематизацията на цял спектър от представи за човека, които биват „улавяни“ и осмисляни по своеобразен начин от литературния дискурс в продължение на век.

4. Познаване на проблема

Авторката на дисертацията не само познава отлично проблема, но и умело презентира и композира различните негови аспекти.

5. Методика на изследването

Избраната методика е напълно адекватна на поставената изследователска задача. Тя включва интердисциплинарен подход, съпоставителни изследвания, изграждане на типологии и описание на дистинкции.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Работата на Татяна Ичевска се състои от увод, седем глави и заключение. В отделните части авторката се стреми да посочи и изследва различните аспекти на проблематиката, обобщаващо назована „медицински кодове“.

Медицината не е литература, тя е нещо друго. Модерната медицина се е родила като дълъг и труден опит в отгласването от фантазиите, хиперболите, магиите, табутата... Векове наред човешката телесност е вписана в една деликатна сфера на колективните бленувания и бълнувания. Болестите, тези тревожещи пробиви в живота, са рационализирани, но и митологизирани. Историята познава велики лечители – гърци, римляни, араби..., които са действали по линията на наблюдението, опита, обобщението. В един свят на непрестанни изпитания те наблюдавали слабостта на живота, рухването на телата и се опитвали да изградят прегради пред болестите и смъртта. Били предизвикани да осмислят една диалектика на видимото и невидимото, да търсят скрити причини, изправени пред симптоми и поразителни следствия.

Болестта, настанила се в тялото, е загадка, тя е първа братовчедка на тайната и затова предполага хипотези, тълкувания. Болестта прави хората мистици, но и херменевтици. Затова основателно е посочено, че има различни медицини, различни „медици“. Има една хилядолетна мистична медицина, която е основана на чудото, внезапността, озарението, лъчезарното докосване. „Стани, Лазаре!“ – казва тази медицина и Лазар става и почва да ходи. Другата спомената медицина работи в несигурността, в опита и грешката, в заблудата, в провалите.

Модерната медицина е опитът, анализът и обобщението, болестите са конкретността и гъмженето. Болестите не са просто разрушения, дисфункции на физиологията. Те са сложно вписани в необятното поле на човешките емоции, във вековна боязън, в морализаторски проекти, в атавистични рефлексии, във фукоянски епистеми. В този смисъл „медицинските кодове“ са само аспект от тяхното нееднозначно битие. Болестта може не само да бъде лекувана и прогонвана, но и опитомявана, интимизирана, да влезе в ролята на странния друг, да стане идеологически враг и пр.

В това си измерение болестта непрестанно напуска своята закотвеност в тялото, надмогва своята физикалност и се превръща в послание с внушение, в наставление за себеразбиране и за разбиране на света. В изследването на Татяна Ичевска става дума по-скоро за тези кодировки, за дискурсивни обработки на болестите, за реторически манипулации с техните благодатни за въздействие образи.

Времето на българското Възраждане е точката, където различните „медицини“ се срещат. Това не е просто сблъсък на патриархално и модерно, на рационално и мистично, а е успоредяване на платформи, върху които ще се „товарят“ различни идеологически продукти. Открай време болестите са повод за идеологически стигми, основания за експулсиране на отделни човеци, но и на цели светове. Болестите ни даряват с опит и познание на личностно ниво, вярно е това твърдение, но те ни дават и жадуваната опция за една радикална реч на заплахата, заклинанието, възмездието. Чрез образите на болестите се правят инвестиции в апокалиптични кодировки, гради се ситуативният моралистичен корпус на човешкото.

Авторката ясно осъзнава безкрайните аспекти на проблемитиката, с която се е захванала. Затова са и тези настоятелни уговорки с какво ще се занимава и какво ще се наложи да подмине и изостави. Огромни текстови масиви са обречени да стоят изоставени извън концептуалната „ръкавица“.

Ограниченията са очевидно нужни за самодисциплинирането на работата и за ефективното ѝ композиране. Но тя не може да избегне нещо друго – непрестанното прескачане отвъд полето на литературните образи и „употреби“, привличането и реферирането на различни историко-културни контексти. Работата е изключително любопитна към образите на болестите, които се създават в различните дискурсивни полета – медицина, социология, социална политика... На свой ред самата литература действа като машина за представи, за тиражиране на образи, за възпроизводство на клишета. Тя медиализира болестите, извежда ги от тайнствата на медицинските кабинети към публичността, към колективните фасцинации.

Дисертацията се основава на ясна презумпция – литературните образи на болестите са концептуализации, те функционират спрямо сложни социално–исторически контекстуални масиви и са замесени в драматични екзистенциални проблематики. Революционната реч през Възраждането създава своя образност, своя политика при представянето на тялото и болестта. Тя ги въвлича в радикален моралистичен диспозитив, болестите флукуират между мръсното и позорното, от една страна, и чистото и святото, от друга. Същото става и в годините на войните. Сходни са нещата и при „пролетарските“ интерпретации на болестите.

Отново опираме да проблемичността на „медицинските“ кодове. В медицинския код ключът за декодиране е у лекаря, който на основата на прочита на данните може да ги преобразува в ефективни политики на отключване и решения. В литературния код ключът за декодиране е у читателя, който трябва да разбере какво точно му се казва чрез един или друг образ на болестта, на лекаря, лекарството и пр. Болестта в текста не е физиологическо състояние, тя е образ, реторична сглобка, ресурс за въздействие и инструмент за внушение.

Болестта в литературата не е самата болест, тя е поле на познанието, но и на фантазирането. Преди да бъде рационализирана, разобличена и успешно

медиализирана, болестта е символично опосредена енигма. Именно с този енигматичен потенциал, с тези немедиализирани и херменевтично открити параметри на болестите работи литературата. Болестта е фундаментална фантазия, застопорена в полето на нашата тревожност и в неизбежността на нашата смъртност.

В първата глава на изследването са обсъдени връзките между медицината и литературата в контекста на веригата живот – здраве – болест – смърт. Това е тревожно опънатият конец на екзистенцията, който някой непрестанно се опитва да среже, а други се опитват да завържат. Разбираемо е фигурата на Фуко да заема основополагащо място тук. Фуко е антикварят на менталностите, популярният баща на епистемите, аналитикът на клиниката и на клиничния поглед. Чрез своето фукоянство работата заявява намерението си да работи с нещо повече от болестите, а именно със самата идеологически моделирана инфраструктура на тревожността, ценността, граничността.

Втората глава „Рожбите на Хипократ“ се занимава с образите на лекарите, тези наместници на здравето в световите на болестите. Обществото се е съгласило, че следва да се изграждат институции за колективна сигурност. Медицината е такава институция, тя е организирана борба, чрез знания и ресурси, спрямо враговете-болести, нашествениците. Лекарят е чудодейната фигура на индивидуалния повик, но той е и рационалната фигура на колективната грижа. В тази своя двойственост той може да се доказва и проваля. Откъм тези му способности го оглежда и презентира литературата.

В работата е проследено динамичното конструиране на образа на лекаря – от съмнението и неверието до респекта и натрупването на авторитет. Бидейки натоварена с очаквания, изпълнени или неизпълнени, фигурата на лекаря е принципно силно морализирана. Болният е легитимно безпомощен пред болестта, но лекарят е виновно безпомощен пред нея. Така този образ се чете като индикатор за менталности, сплит на архаични представи и модерни знания.

Лекарите действат в полето на дълга и честта, но и в полето на интереса, на пазара. Така те още по-лесно биват въвличани в негативни образи, стават „шарлатани“, хора които мамят надеждите и са прицелени в ползите. Все пак фигурата на лекаря с основание е представена като фактор в модернизационните процеси в българския социум и литературата потвърждава това. В по-широк план можем да кажем, че чрез тази тематика, чрез „медицинските кодове“, дисертацията всъщност описва аспекти от трудната модернизация на българския социум в протежение на век.

Третата глава „Туберкулозата – литературни проекции“ е особено интересна и има централно място в работата. Болестта отделя, откъсва от света, усамотява, създава рефлексивни дистанции. Литературната туберкулоза е разпъната между романтическия трагизъм и класовата злочестина. Нейните физиологични симптоматики са удивително лесно преводими на нивото на идеологическите дидактики. Обичайните сдвоявания с младостта, невинността, интелигентността я правят удивителен моралистичен диспозитив. Затова и туберкулозната жена се оказва толкова притегателен образ за литературната фигуралност. Болестта позволява на болния да стане друг на себе си, да напусне стереотипното си битие, да потърси различни модуси на „себереализация“.

Четвъртата глава се занимава с войната – самото пространство на телесния и душевен кризис, мястото, където болестите са неудържимо настъпващи. Авторката е съумяла да проследи изключително важни аспекти от кризисното себепреживяване на човека във войната. При Йовков войната е откrojена като епистемологично предизвикателство, което подлага на изпитание способността на хората да осмислят ставащото и тъкмо това ги разболява. Войната чрез ужаса на болестите е и своеобразен разобличител на човешкото и социалното, тя показва колко тънък е пластът на човечността в условията на екстремност. Именно като такова доказателство е разгледана повестта „Холера“ на Людмил Стоянов.

Последните три глави – „Любовта като болест“, „Хигиена и здраве“ и „Аптеката в българската литература“ също могат да бъдат видени като дописване на основния изследователски сюжет за спецификата на модернизационните процеси в българския социум и респективното им претворяване в художествените текстове.

В тези глави са направени изключително интересни наблюдения, засягащи статуса на интимността в едно ригидно патриархално общество. Очертани са трудните полоси, в които се отстояват световите на интимното, както и високата цена, която трябва да се заплаща за тях. Тези части са поредното доказателство, че българската литература работи както генератор на ценностни модели и медиатор на нагласи. Инвентаризирането на литературните аптеки /от подвижните книги-„аптеки“ на Захариевите овчари до модерните аптеки по градските улици/ в голяма степен също работи по посока на подобни твърдения. Самата отчужденост на лекарския кабинет, а и на аптеката, показва как в тях се скъсва нишката на патриархалния интимитет, доминирал и мотивирал отношенията между болните и лечителите.

Огромен по обем работа е извършена в разглежданото изследване. Четени са внимателно и са систематизирани стотици текстове от най-разнороден порядък. Те са концентруално стегнати, въведени са в композиционен порядък и са дали един изключително добър изследователски резултат.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Работата представя успешно една специфична литературно–историческа проблематика. Тя създава нови интрепретативни перспективи към вече добре усвоени текстове и улеснява вписването им в нови познавателни редове. Създават се нови обвързаности между явленията в диахроничен план. Подобни изследвания безспорно обогатяват всичко онова, което самата работа нарича „културна памет и опит“.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите по темата на дисертационния труд го представят точно и отразяват процеса на неговото изграждане.

9. Лично участие на автора

Представеният труд е оригинално авторско постижение на Татяна Ичевска, основано на дългогодишното ѝ професионално битие, на личната ѝ научна добросъвестност и на интелектуално значимата професионална среда, в която тя се изгражда и утвърждава като учен.

10. Автореферат

Авторефератът коректно представя основните тези на дисертацията и композиционната ѝ логика. Посочените приноси са адекватни на постигнатите от изследването резултати.

11. Критични забележки и препоръки

Съмненията ми в обхвата и точността на названието „медицински кодове“ не отслабват, въпреки направеното уточнение, че „попадайки в художествената литература болестта и здравето се превръщат от чисто физиологични факти във факти на културата“. Така разписаната лесна каузалност на „попадането“ от физиологията в културата ми изглежда слабо защитима. Изследването умело работи със сложни реалности, с представи, изведени от порядъка на социалното и символно конструиране, и това умение следва да бъде защитено с едно достатъчно прецизно назоваване. Затова при издаването на труда би могло да се помисли за някаква корекция в тази посока. Но това очевидно е задача отвъд целите и задачите на настоящата процедура.

12. Лични впечатления

Татяна Ичевска е доказано отговорен професионалист и отличен преподавател.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

При наличието на любопитство, ентузиазъм и време върху този текст могат да се надграждат още наблюдения и обобщения. Но и в този си вид той е завършен, концептуално цялостен.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Татяна Ичевска съдържа *научни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на Факултета по филология, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че дисертантът притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения, доказателство за което са постигнатите в дисертацията научни резултати.

Поради казаното дотук, убедено давам своята положителна *оценка* за проведеното изследване и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди научната степен „доктор на науките“* на доцент доктор Татяна Иванова Ичевска в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, научна специалност *Българска литература*.

13. 02. 2018 г.

Рецензент:

Проф. дфн Валери Стефанов

